

Te doen Film, boek en tentoonstelling

KIJKEN

Actuele blik op vijftig jaar oude Belgische woonutopieën

Een halve eeuw geleden speelden enkele Belgische architecten in op maatschappelijke uitdagingen door een alternatieve manier van bouwen en leven te faciliteren. In de documentaire *Life, Assembled* portretteert architect, fotograaf en documentairemaker Elodie Degavre deze architecten en hun utopische woonprojecten. Een tijdsdocument dat licht werpt op het belang van experiment en durf in onzekere tijden. Onder begeleiding van een eigenzinnig kamermuziekje begint Degavre haar verhaal met een inkijkje in haar zorgeloze kindertijd. De bouw van het ouderlijk huis vormt een vroege herinnering. De 'uitvinder' daarvan spreekt tot haar verbeelding. Ze stelt zich voor ooit zelf met pen en papier het huis van de toekomst te ontwerpen.

'Vergeten' experimenten

Nu jaren later deze droom werkelijkheid is geworden, slaat bij haar de verwarring toe. Voor wie bouwt ze eigenlijk? En wat is de betekenis van haar werk? Existentiële vragen die vele architecten zich (zouden moeten) stellen. We leven immers in een tijd waarin door technologie alles mogelijk lijkt, maar tegelijkertijd ook sociale, economische en ecologische zekerheden weggebben als sneeuw voor de zon.

In haar zoektocht naar mogelijke antwoorden, besluit Degavre om de nog levende ontwerpers van enkele 'vergeten' gebouwde experimenten uit de jaren zeventig op te zoeken. Ze laat de kijker kennismaken met Paul Petit, Jean Englebert en Simone en Lucien Kroll: relatief onbekende Belgische architecten die het grootste deel van hun carrière werkzaam waren in een - op zijn zachtst gezegd - erg onzekere periode.

Zo waren er nog maar net mannen op de maan geland of de grenzen aan de welvaarts-groei tekenden zich onverbidde-lijk af. De oliecrisis en grondstoffenschaarste zetten de beschikbaarheid van betaalbare en warme woningen danig onder druk. Sociaal-culturele emancipatie en de oproep om meer inspraak van de eindgebruiker gingen regelrecht in tegen de gevestigde top-downplanningspolitiek. De pioniers wilden deze houdgreep met een nieuw soort activistische architectuur doorbreken.

Kleine verzetsdaad

Degavre toont met kleurrijk beeldmateriaal hoe de hoop op een duurzamere toekomst door de opgevoerde protagonisten is vertaald in 'utopische' woonmilieus. Het meest bekende experiment is ongetwijfeld La Mémé (Maison médical) in Brussel. Bij de totstandkoming van deze artificiële woonberg betrok Lucien Kroll tussen 1969 en 1974 geneeskundestudenten. De bedoeling was dat zij zelf hun woonomgeving konden aanpassen, het liefst buiten de architect om.

Minder bekend is de wooncommune Sart Saint-Nicolas in het Waalse Marcinelle. Hier ontwierp Paul Petit in 1976 een cluster van veertien stalen modulewoningen rondom een gemeenschappelijke tuin. Samen met de andere toekomstige bewoners timmerde hij hier stoutmoedig, zonder bouwvergunning, een gemeenschapslokaal in elkaar. Een kleine verzetsdaad waar geamuseerd op wordt teruggekeken.

Ten slotte wordt Jean Englebert geportretteerd als de bedenker van het ingenieuze Patze-systeem. Hierbij konden zelfbouwers - afhankelijk van hun budget - meer of minder geprefabriceerde houten modules tot capsules assembleren om zo een adaptieve 'woning-op-maat' te maken. Op archiefbeelden leggen de toenmalige bewoners trots uit hoe ze de basis voor hun meegroeiwoning in drie dagen als meccano in elkaar zetten.

Angst voor het onbekende

Degavre toont de circulaire en collectieve utopieën van weleer niet alleen met hippieachtige archiefbeelden van de bouw en de eerste jaren na oplevering. Samen met de nog levende architecten (Lucien Kroll overleed kort na de opnames) bezoekt ze de experimenten. Pretentieloos en genuanceerd reflecteren zij op verleden, heden en toekomst.

Zo stelt Englebert jammerlijk vast dat niet heel Wallonië 'ge-Pat-zifiseerd' is om de betaalbaarheid van het systeem te verbeteren, voor bijvoorbeeld daklozenhuisvesting. Petit hekelt van zijn kant de bureaucratische angst voor het onbekende en vertelt dat een vergunning voor een nieuw gemeenschappelijk woonproject voor de zoveelste keer is geweigerd - net als in 1976. Lucien Kroll en zijn vrouw Simone vertellen zuchtend hoe het participatietraject en bijhorende administratieve besommeringen van La Mémé Lucien destijds een hartaanval bezorgden. Wie uit de pas loopt, botst op weerstand - dat is duidelijk.

Verbindende collectiviteitspret

Toch had Degrave de drie experimenten in een kritischer perspectief kunnen plaatsen. Zo kom je als kijker niet te weten of de prototypische modulaire bouwsystemen effectief zijn meegeëvolueerd met de tijd. Zijn ze überhaupt werkbaar en wenselijk in een meer stedelijke omgeving met grillige bouwkavels en beeldkwaliteitsplannen die streven naar meer neutraliteit? Zijn de sociale utopieën in Marcinelle en Oudergem onderdeel van de gemeenschap geworden? Of zijn het geïsoleerde buurtjes met weinig meerwaarde voor het publieke leven? En kunnen we er zomaar van uitgaan dat er nooit een kink komt in de verbindende collectiviteitspret? 'Ça peut se refaire', concludeerde Kroll in 2018 nogal defaultistisch. De gemeenschapstuin in Oudergem wordt helaas niet meer gebruikt door de nieuwe generatie bewoners.

De documentaire is wel een uitnodiging om te leren van deze projecten. Vijftig jaar geleden speelden ze immers volhardend in op complexe maatschappelijke uitdagingen. Tenslotte hebben ze als alternatieve paden het leven van hele generaties bewoners verbeterd. Met *Life, Assembled* levert Elodie Degavre dan ook een inspirerend tijdsdocument op over hoe architecten hun rol in een snel veranderende wereld radicaal kunnen herijken om zo hun lot in eigen handen te houden.

GLENN LYPPENS

Elodie Degavre. *Life, Assembled*. Documentaire. Te zien op diverse festivals. Te koop via playtimefilms.com, € 21,90.

BEZOEKEN

Het actuele belang van Amsterdamse school- inspirator Michel de Klerk

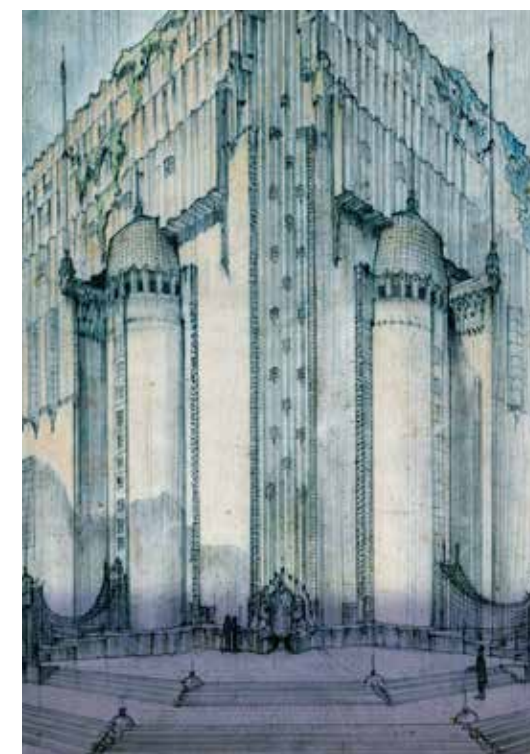
Michel de Klerk was de grote inspirator van de Amsterdamse schoolarchitectuur (1910-1940). Honderd jaar na zijn overlijden viert Museum Het Schip zijn talent en zijn wereldwijde invloed. Eenmaal voorbij de historische grachtengordel heeft onze hoofdstad talrijke gebouwen in de expressieve bakstenenarchitectuur van de Amsterdamse school, met hun vaak kenmerkende laddervensters en glas-in-loodramen. De overzichtstentoonstelling *Michel de Klerk, inspirator van de Amsterdamse School* belooft een kennismaking met de Klerk aan de hand van elf thema's. De Klerk was niet alleen een visionaire architect die schoonheid bracht in sociale woningbouwprojecten als Het Schip en De Dageraad, maar volgens curator Ton Heijdra was hij 'ook een veelzijdig kunstenaar'. Niet voor niets noemde de toenmalige sociaaldemocratische wethouder Floor Wibaut hem de 'Rembrandt onder de architecten'.

De Klerks tekeningen, reïsschetsen, meubels, decors en schilderijen spelen dan ook een prominente rol in de tentoonstelling. Naast de toegepaste kunst van de Klerk worden zijn levensloop, zijn inspiratiebronnen en enkele tijdgenoten uitgelicht, waaronder de gebroeders Jan en Herman Baanders, Hildo Krop en Piet Kramer. Met uitvergroete citaten en oude nationale en internationale architectuurmagazines daagt de expositie de bezoekers uit om het werk van de Klerk niet door een eigentijdse blik te bekijken, maar in te leven in de historische context en te reflecteren op het heden.

Heijdra: 'In tijden van woningnoodcrisis kunnen we leren van de Klerks gebouwde utopie. Wonen is meer dan een gebouw!'

CHARLOTTE THOMAS

Van 17 november 2023 tot 1 september 2024 presenteert Museum Het Schip de tentoonstelling *Michel de Klerk, inspirator van de Amsterdamse School*.

Michel de Klerk, prijsvraagontwerp, perspectief voor een architectonische fantasie van een monumentaal gebouw in een Hollandse omgeving, motto 'Herfst' 1915. Collectie Nieuwe Instituut

LEZEN

Zo willen we (niet) wonen

Ruim twintig jaar na het verschijnen van de Arcam-pocket *Formats for Living, contemporary floor plans in Amsterdam* komen Marc Reniers (M3H) en Jan Loerakker (loerakker olsson) met *Formats for Living Amsterdam*. Het doel is ongewijzigd: een studie naar woningplattegronden van Amsterdamse woningen. Volgens de auteurs is de Amsterdamse woningbouw namelijk een reflectie van de razendsnelle ontwikkelingen - economisch, klimatologisch, sociaal - van de Nederlandse stedelijke ruimte. Je vindt in dit boek geen beoordelingen, maar objectieve observaties van de invloed van woningstandaarden en duurzaamheidseisen op de woningplattegrond.

Indrukwekkend is niet zozeer dat het boek voor ruim tachtig procent is gevuld met plattegronden van 59 Amsterdamse projecten die tussen 2013 en 2023 zijn gebouwd, maar dat de 230 plattegronden stuk voor stuk zijn geconverteerd naar een eenduidige stijl. Dit kostte de vormgevers drie jaar om te doen. Het resultaat is een uniforme weergave die de lezer in staat stelt accurate vergelijkingen te maken. In tegenstelling tot zijn pocket-voorganger is *Formats for Living Amsterdam* gepubliceerd in een comfortabel formaat - met 240 x 320 millimeter net groter dan A4 - waardoor alle benodigde projectinformatie per plattegrond duidelijk kon worden getoond. In een tijd waarin de woningplattegrond onder druk staat door de roep om snelheid en standaardisatie is het boek een cruciale pas op de plaats. Ondersteunende artikelen, zoals Vincent Kompiers bijdrage 'Exclusion, inclusion, representation: on asking the right questions', reflecteren de noodzaak om stil te staan bij de wensen en behoeften van bewoners bij het woningontwerp, omdat die in grote mate de woonkwaliteit bepalen. Speciale aandacht gaat in het boek uit naar de trend van alsmaar kleiner wordende woningen, voornamelijk in het koopsegment. Toch is dit geen nieuwe ontwikkeling, constateren de auteurs. In een interview met Irene Ponec (Ymere) en Esther Agricola (BPD) vragen zij of kleine huizen überhaupt woonkwaliteit missen. 'Zolang ze maar over een goede plattegrond beschikken', aldus Agricola.

REINOUW SCHAATSBERGEN

Marc Reniers en Jan Loerakker. *Formats for Living Amsterdam*. Architectura & Natura. € 30,99